
Paweł Skorut¹

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0003-0790-0047

Autonomia i separatyzm jako zagrożenia dla trwałości egzystencjalnej państwa? Wstęp do zagadnienia na przykładzie działania Federacji Rosyjskiej w XXI wieku

Wstęp

Do lutego 2022 roku mapa polityczna Europy, wyraziściej niż przed 1991 rokiem, przedstawiała – wydawało się zakończony – proces realizacji politycznych dążeń narodów do suwerennego samostanowienia i utworzenia własnego organizmu państwowego. W następstwie Jesieni narodów z 1989 roku, jak i po rozpadzie państw federacyjnych – Związku Radzieckiego w grudniu 1991 roku czy Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii na przełomie 1991–1992 roku oraz Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej w 1992 roku – powstały nowe byty polityczne, które w realizowanej przez siebie polityce zagranicznej dążyły i dążą do urzeczywistnienia własnych celów, wynikających wprost z zapisów konstytucyjnych lub jawnie opracowanych strategii działania państwa (Smaga 1992: 304–399; Bankowicz 2003; Marples 2006; Kłaczyński, Sadowska 2013; Waldenberg 2016; Skorut 2018: 17–28). Oczywiście tak skonstruowane założenie odnieść należy

¹ pawel.skorut@uken.krakow.pl.

w przeważającej części do państw demokratycznych, których organy publiczne świadome są i świadomie realizują ideę państwa prawa, także w ujęciu międzynarodowym².

Współczesna mapa polityczna Europy – szczególnie po 24 lutego 2022 roku – jest przykładem podejmowania wielu prób rekonfiguracji istniejącego ładu międzynarodowego, ukształtowanego w latach 90. XX wieku. Niektóre z podmiotów stosunków międzynarodowych – w imię realizacji swojego celu/celów – sięgają po szczególne narzędzia oddziaływania międzynarodowego, które w efekcie dewastują nie tylko dotychczasowy układ międzynarodowy, ale i doświadczenia dialogu pokojowego, wypracowywanego po 1945 roku. Przykładem takich działań mogą być takie wydarzenia, jak m.in. interwencja turecka na Cyprze i powstanie w 1983 roku Tureckiej Republiki Cypru Północnego czy polityka ZSRR, a później Federacji Rosyjskiej i powstanie Osetii Południowej w 1991 roku, Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej w 1990 roku, jak i aneksja Krymu w 2014 oraz atak FR na Ukrainę 24 lutego 2022. Pośród metod stosowanych przez niektóre państwa w celu demontażu porządku światowego szczególną uwagę należy zwrócić na dwa sposoby, które – jako kreowane elementy zmiennych uwarunkowań rzeczywistości międzynarodowej – są skutecznie w tym celu wykorzystywane. Po pierwsze, podejmowanie świadomych działań lub współuczestnictwo na rzecz wyodrębnienia określonego terenu – poprzez stosowanie dywersji lub militarnego oddziaływania – z obszaru państwa macierzystego i dążenie do nadania temu terytorium specjalnego statusu prawnego, na przykład autonomii. Po drugie, świadome wspieranie dążeń – na przykład grup separatystycznych – na rzecz utworzenia jednostek geopolitycznych w postaci *quasi*-państw³ na terenach oderwanych, na których doszło do umyślnego zerwania więzi polityczno-administracyjnej z ich dotychczasowym ośrodkiem władzy (Sobczyński 2006; Muszyński 2024; Górecki 2013; Jastrzębski 2014).

Jakkolwiek by nie oceniać zasadność podjętych działań, których efektem finalnym jest dążenie do powstania niesamodzielnych politycznie parapaństw czy naruszenie jednolitości terytorialnej państwa na rzecz autonomii lub federacji, to inicjowany proces separacyjny lub secesyjny jest zawsze zamierzonym, silnym i destrukcyjnym oddziaływaniem na dotychczasowy ośrodek władzy oraz wypracowane przez niego zasady bezpieczeństwa trwałości formuły państwa.

² Inną stroną opisanego działania są zaplanowane i podejmowane przez państwa o reżimach niedemokratycznych starania zmierzające do destrukcji porządku międzynarodowego oraz jedynie w deklaracyjny sposób realizujące ideę państwa prawa, czyli państwa, które otwarcie wobec swoich obywateli i wyłącznie w granicach ustanowionego prawa stosuje środki politycznego oddziaływania (Łętkowska 1995: 17–107).

³ Autor w niniejszym artykule zamiennie będzie wykorzystywał zwroty: państwo nieuznawane, *quasi*-państwo lub nieuznawana jednostka geopolityczna lub polityczna.

Bezpieczeństwo – podstawowy cel państwa

Konieczność zaspokojenia bezpieczeństwa jest elementarną potrzebą człowieka. Następstwem tej tezy jest świadome przeniesienie oczekiwanego stanu na byt polityczny – państwo (Gryz 216: 10–12) jako na szczególną formę organizacji zbiorowości społecznej, funkcjonującej na określonym terytorium i podporządkowanej ośrodkowi suwerennej władzy politycznej (Antoszewski, Herbut 1999: 376–378). Oczywiście dążenie to jest tożsame dla każdego państwa, bez względu zarówno na jego reżim polityczny, jak i położenie geograficzne. Wyartykułowanie i zaplanowanie ogólnych rozwiązań realizacji tej potrzeby jest zwykle ujęte zarówno w podstawowych dla jednostek politycznych dokumentach (np. w konstytucjach lub deklaracjach niepodległości⁴), jak i niższych aktach prawnych, modelujących architekturę bezpieczeństwa konkretnego państwa⁵.

Celem działań podejmowanych przez państwa w obszarze bezpieczeństwa jest przetrwanie – tak fizyczne, jak i ustrojowe. Dążenie to można uznać za prąródło w podejmowanych bezpośrednio lub pośrednio przez poszczególne państwa wszelkich ich aktywności pośród tworzonej lub zastanej przestrzeni bezpieczeństwa. Przetrwanie państwa to coraz bardziej świadomy proces⁶, który poddawany jest ciągłym testom – zaplanowanym, jak i przypadkowym – zarówno przez czynniki wewnątrz-, jak i zewnątrzpaństwowe. Dlatego uzasadnioną aktywnością jest podejmowanie przez byty polityczne wszelkich dostępnych im rozwiązań, które akumulować będą tak zdolność

⁴ Szczególnym miejscem, gdzie zwyczajowo umieszczane są informacje w sposób bezpośredni lub pośredni dotyczące dążenia do zabezpieczenia bytu politycznego w ustawach zasadniczych państw, jest bądź preambuła, bądź też pierwsza część Konstytucji, często poświęcona ustrojowi państwa i jemu samemu, na przykład w preambule Konstytucji Federacji Rosyjskiej (z 12 grudnia 1993) czy preambule Konstytucji Republiki Macedonii (z 17 listopada 1991 wraz z art. 3; Konstytucja Federacji Rosyjskiej 1993: 39–41; Konstytucja Republiki Macedonii 1991: 19–22; Skorut 2018: 17–28).

⁵ Oczywiście aktami prawnymi, które swoją treścią wpisują się w kreowaną architekturę bezpieczeństwa państwa, są ustawy m.in. o stanach nadzwyczajnych, siłach zbrojnych poszczególnych państw, sposobach zarządzania państwem w sytuacjach kryzysowych, o obywatelstwie czy o ochronie informacji niejawnych, jak i o cywilnych służbach specjalnych etc. Innym rodzajem aktów prawnych, równie istotnym dla procesu bezpieczeństwa państwa, są także umowy międzynarodowe, które np. regulują zasady uczestnictwa jednostki politycznej w sojuszach polityczno-militarnych.

⁶ Przykładem świadomego działania państwa, zmierzającego do zachowania (przezwyciężenia) np. reżimu ustrojowego, są m.in. uchwalane akty prawne. Dokumenty te, np. konstytucje, mogą wskazać rodzaje partii politycznych lub określonych ideologii, których działanie będzie zakazane. Na przykład w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku w art. 13, ustrojodawca zamieścił zakaz istnienia partii politycznych oraz organizacji, odnoszących się do ideologii m.in. faszystwu, nazizmu, komunizmu (art. 13 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej 1997; Skorut 2020: 62–76).

do przetrwania państwa (np. w zakresie ustroju) czy zachowanie trwałości suwerennego oddziaływania na terytorium, jak i umiejętność przewycięzania kryzysów⁷.

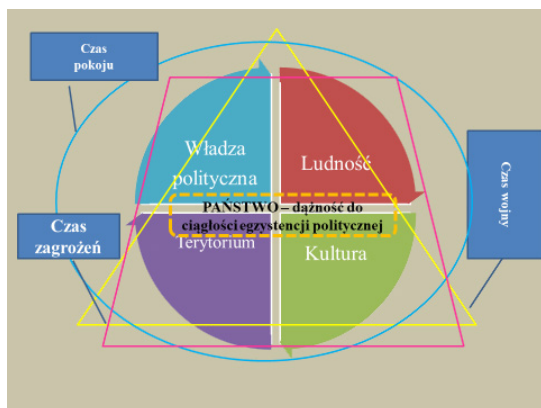
Owa aktywność akumulacyjna jednostki politycznej przejawia się po pierwsze w kreowaniu przez siebie tzw. **twardego obszaru**, czyli zmonopolizowanej przez państwo przestrzeni, pośród której następuje legitymizacja, na przykład emisji środka płatniczego, programów edukacyjnych, ogłoszonych ograniczeń praw, stosowania środków przymusu, wyroków czy realizowanej polityki zagranicznej państwa etc. Wielkość obszaru twardego, hierarchiczność oraz mnogość zmonopolizowanych przez państwo narzędzi oddziaływania na obywateli jest zarówno elementem indywidualnym – wywodzonym się na przykład z doświadczeń historycznych danego kraju – ale i wprost zależnym od ustroju politycznego (Skorut 2020: 255–260).

Po drugie, równoległym procesem, inicjowanym przez państwo, jest przyjęcie – często w formie określonych aktów prawnych – rozwiązań regulujących zaplanowany reżim postępowania organów administracji publicznej w czasie zagrożenia lub wojny⁸. A zatem, w sytuacjach, jakie poprzez swoje zaistnienie i następstwa mogą przyczynić się do zachwiania trwałości funkcjonowania państwa lub nawet zmiany jego formy, na przykład prze-modelowania jednostki politycznej z unitarnej na federalny lub wymuszenie pośród formuły państwa unitarnego działań silnie decentralizujących. Celem wspomnianych rozwiązań prawnych jest podjęcie jak najszybciej ekstraordynaryjnych rozwiązań, które bądź przywrócą *status quo*, bądź pomniejszą przyczyny wystąpienia sytuacji szczególnych oraz ich następstw.

Zarysowane powyżej zagadnienia są bezwzględnie komponentami, tworzonej przez każde państwo, przestrzeni bezpieczeństwa. Przestrzeni, która jest efektem m.in. podejmowanych przez byty polityczne dążeń do kształtowania w skali mikro i makro własnego środowiska bezpieczeństwa.

⁷ Bardzo ważkim zagadnieniem jest przekraczalność granic legalności rozwiązań akumulowanych przez jednostki polityczne. Każde państwo zdolne jest do wytworzenia – w oparciu o jawne i akceptowane zasady – rozwiązań, których wykorzystanie spotkać się może z protestem ze strony innych państw. Przykładem takiego działania jest oczywiście funkcjonowanie służb wywiadowczych oraz podejmowanie przez nie aktywności na terenie innych bytów politycznych. Przykładem działań, które wpisują się w obraz nielegalnych aktywności, może być np. działanie MOSAD-u wobec członków palestyńskiej organizacji terrorystycznej Czarny Wrzesień, odpowiedzialnych za masakerę w Monachium w 1972 roku, czy działania FSB wobec Aleksandra Litwinienki czy Nikołaja Chochłowa.

⁸ Te akty prawne często przyjmują formę ustaw, co jest następstwem zobowiązania konstytucyjnego, które szczegółowo opisują określone rodzaje stanów nadzwyczajnych.

Rys. nr 1. Różne formy akumulacji reżimów prawnych przez państwo

Źródło: Opracowanie własne.

Konstytucyjne próby ochrony

Troska o utrzymanie jednolitości terytorialnej państwa jest z oczywistych względów celem każdego bytu politycznego, bez względu na jego ustrój polityczny, jak i okres historyczny, w jakim funkcjonuje. Dlatego realizacja tego wyzwania była i jest podejmowana wszelkimi dostępnymi metodami. Jednym z takich rozwiązań – często stosowanych w XX i XXI wieku – jest nadawanie zaplanowanej formule organizacji terytorialnej państwa wartości konstytucyjnej⁹, tak jak stosuje to Finlandia (§ 3 *Konstytucji Finlandii* za: Makowski 1925: 84; § 4 *Konstytucji Finlandii* 1999) czy Polska¹⁰. Formę zapisu konstytucyjnego – a zatem bezpośrednie lub pośrednie odniesienie się do wspomnianego rygoru – można potencjalnie wnioskować jako konsekwencję

⁹ Trzeba przyznać, że dążenie do konstytucjonalizacji np. jednolitości terytorialnej państwa nie było i nie jest – nawet obecnie – stałym zachowaniem państw Europy. Dla części z nich taka wartość konstytucyjna jest nieznana, dotyczy to na przykład Konstytucji Grecji (z 9 czerwca 1975 wraz z późn. Zmianami) czy Konstytucji Łotwy (z 4 maja 1990 wraz z późn. Zmianami) czy Konstytucji Węgier (z 18 kwietnia 2011).

¹⁰ Państwo polskie nie we wszystkich swoich ustawach zasadniczych w XX wieku ujmowało wprost zobowiązanie do ochrony jednolitości terytorialnej kraju. Na przykład w Konstytucji z 17 marca 1921, jak i w Konstytucji z 23 kwietnia 1935 roku zasada ta wynikała pośrednio z opracowanego podziału administracyjnego kraju. Taką samą można przyjąć interpretację w przypadku Konstytucji PRL z 1952 i 1976 roku. Dopiero Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 roku w art. 3 wprost nakłada rygor ochrony jednolitości terytorialnej Polski (art. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej 1997; Mołdawa 1999; Safjan, Bosek 2016: 252–255).

co najmniej dwóch elementów: a) posiadanych doświadczeń historycznych bytu politycznego; b) zagrożeń modelowanych przez państwa ościennie.

Pierwszym czynnikiem, który niewątpliwie może mieć duży wpływ na treść wartości konstytucyjnej dotyczącej ochrony formuły organizacji terytorialnej państwa, są doświadczenia historyczne państwa. Szczególnie te, które stały się materializacją silnego oddziaływania zagrożeń zewnętrznych, kreowanych przez innych aktorów politycznych. Ciekawym przykładem rozwiązań, za prażródło których można wskazać wspomniane wyżej przesłanki, jest Konstytucja litewska z 12 maja 1938 roku, gdzie ujęty został rygor gwarantowania ochrony jednolitości terytorialnej państwa w postaci zakazu rozdzielania jego terytorium (art. 2 Konstytucji Litwy 1938). Przyjęcie tego zapisu niewątpliwie było konsekwencją buntu gen. Lucjana Żeligowskiego z 1920 roku i w jego następstwie przyłączenia Wilna do II RP. Wydaje się że wyraźniej nawiązującym do nie tak odległych doświadczeń Litwy jest zapis jej obecnej ustawy zasadniczej z 25 października 1992, który w art. 10 nie tylko ordynuje jednolitość terytorialną państwa, ale i nie przewiduje możliwości jego podziału na „jakiegokolwiek formuły państwowe” (art. 10 Konstytucji Litwy 1992). Bez wątpienia, podniesienie do wartości konstytucyjnej cytowanego rozwiązania jest egzemplifikacją działań polityczno-militarnych ZSRR z lat 1940–1990 wobec państw bałtyckich¹¹. Dlatego nie powinno być zaskoczeniem, że ustawodawca estoński sięgnął po podobne rozwiązanie w ustawie zasadniczej z 13 kwietnia 1990 roku (§ 2 Konstytucja Republiki Estońskiej 1992).

Drugim czynnikiem mogącym mieć wpływ na konstrukcję omawianej wartości konstytucyjnej są zagrożenia modelowane przez inne państwa, współuczestniczące w tworzeniu stosunków międzynarodowych. Analizując krytycznie to zagadnienie, należy zdać sobie sprawę z dwóch kwestii. Po pierwsze, ustawy zasadnicze państw nie są często zmieniane, jak i nowelizowane, jednak – trzeba przyznać – pewna ich część jest aktualizowana w swojej treści w związku z istotnymi dla kraju zagadnieniami. Po drugie, istnieje bardzo cienka granica w motywacji państw dotyczącej konstytucjonalizacji wartości formy organizacji terytorialnej państwa. Oznacza to, że dążenie takie może wynikać zarówno z już posiadanych doświadczeń państwa, jak i woli podjęcia działań prewencyjnych.

Wydaje się, że wystarczająco reprezentatywnym przykładem jest Konstytucja Gruzji z 24 sierpnia 1995 roku. Tekst ten w pierwszym swoim artykule konstytuuje rygor jednolitości i niepodzielności państwa, a w drugim

¹¹ Ciekawym przykładem jest Łotwa, która zarówno w pierwszej swojej Konstytucji z 7 listopada 1922 roku, jak i w przywróconych po 4 maja 1990 rozwiązaniach konstytucyjnych z 1922 roku nie wprowadziła żadnych zmian w tym zakresie (Makowski 1925:135–154; Konstytucja Republiki Łotewskiej 1922).

ujmuje zobowiązanie do niewyzbywania terytorium Gruzji (art. 1-2 Konstytucji Gruzji 1995).

Równie ciekawym przykładem opracowanych rozwiązań w omawianym zakresie są uregulowania konstytucyjne w Rumunii. Właściwie we wszystkich trzech jej ustawach zasadniczych – dwóch historycznych z 29 marca 1923 oraz 20 lutego 1938 roku, jak i obecnej z 21 listopada 1991 roku – znajdował się zapis nie tylko konstytucjonalizujący jednolitość, niepodzielność czy niezbywalność państwa, ale również odnoszący się do zakazu **kolonizowania** czy **przesiedlania lub osiedlania** na terenie Rumunii **ludów obcej rasy, obcych grup ludności** (art. 2-3 Konstytucji Rumunii 1923, za: Makowski 1925: 318; art. 2-3 Konstytucji Rumunii 1938 za: Stark 1938; art. 3 Konstytucji Rumunii 1991)¹².

Na szczególną uwagę zasługuje jeszcze jeden, bardzo ciekawy przykład, a mianowicie bułgarskie rozwiązanie konstytucyjne. Na mocy ustawy zasadniczej z 13 lipca 1991 ustawodawca bułgarski w art. 3 zawarł interesujący zapis: „Republika Bułgarii jest jednolitym państwem o samorządzie lokalnym. Nie dopuszcza się w nim autonomicznych jednostek terytorialnych” (art. 2 Konstytucji Bułgarii 1991). Konstytucjonalizacja zakazu tworzenia autonomicznych jednostek terytorialnych jest w dużej mierze konsekwencją doświadczeń Bułgarii z postawą tureckiej mniejszości narodowej i zapewne formą prewencyjnego zabezpieczenia republiki przed potencjalnymi działaniami odśrodkowymi ze strony Turków, jako jednej z największej i politycznie dobrze zorganizowanej mniejszości narodowej w Bułgarii (Woźnica 2016: 187–198).

Rosja – zagrożenie – dywersja polityczna

We wrześniu 2016 roku w Moskwie, za milczącym przyzwoleniem władz politycznych Kremla, został zorganizowany przez Antyglobalistyczny Ruch Rosji zjazd separatystów niemal z całego świata (Radziwiłowicz 2016). Według relacji dziennikarskich byli tam obecni przedstawiciele m.in. z Teksasu, Kalifornii, Hawajów, Irlandii Północnej oraz z Katalonii („Zjazd separatystów» w Moskwie. Kreml finansuje spotkanie” 2016). Pod hasłem „Dialog narodów. Prawo narodów do samookreślenia i budowy świata wielobiegunowego” po raz kolejny – bo wcześniej w Sankt Petersburgu w 2015 roku – odbyło się spotkanie wybranych ludzi, których aktywność faktycznie oscyluje wokół podważenia stabilności społecznej i politycznej państw, jak i ich instytucji. Co ciekawe, pośród zaproszonych gości nie było przedstawicieli np. Ujgurów,

¹² Warto na marginesie wspomnieć, że zapis taki nie znalazł się w rumuńskim porządku konstytucyjnym z okresu tzw. demokracji ludowej.

jednej z aktywniejszej mniejszości narodowych w Chinach, silnie zaangażowanej w podejmowanie działań separatystycznych. Wydaje się, że brak reprezentacji Państwa Środka należałoby zinterpretować zarówno jako niechęć Moskwy do naruszenia zaufania Pekinu, jak i przejaw instrumentalnego charakteru wydarzenia.

Przedstawiony powyżej opis zjazdu separatystów do dziś pozostaje jednoznacznym przykładem na podejmowanie przez Federację Rosyjską wielu form unicestwiających współczesny ład międzynarodowy na świecie, przy jednoczesnym stosowaniu przez siebie podwójnych standardów. Na przeciwnym biegunie czynników motywujących zorganizowanie zjazdu separatystów w Moskwie odnaleźć można fakt, że w Federacji Rosyjskiej za nawoływanie do działań separatystycznych stosowana była wysoka kara grzywny i więzienia. A od 8 grudnia 2020 roku po nowelizacji Kodeksu Wykroczeń Administracyjnych i Kodeksu Karnego kara więzienia została podwyższona od 6 do 10 lat więzienia¹³.

Działania Rosji sprzyjające separatyzmowi na świecie bynajmniej nie ograniczały i nie ograniczają się do organizowania na swoim terenie na przykład kłopotliwych dla innych państw zjazdów. Inną formą dywersji politycznej Rosji jest wykorzystywanie powołanej najprawdopodobniej w 2008 roku w ramach Głównego Zarządu Wywiadowczego FR (GRU) jednostki 29155 (Kucharczyk 2021). Celem tej specjednostki jest wykonywanie na terenie Europy Zachodniej – a w tym państw członkowskich NATO – działań dywersyjnych, zamachów bombowych (np. w fabrykach i składach broni oraz amunicji), morderstw przeciwników Putina czy udzielania instruktarzu o sposobach destabilizacji państwa (np. w Katalonii w 2017, Kucharczyk 2021). Odnotowanym obszarem działania jednostki 29155 były te państwa, które w ocenie Rosji miały istotne znaczenie zarówno w bieżącej polityce, jak i wobec jej potencjalnych celów. Bułgaria, Grecja, Czechy, Rumunia, Wielka Brytania i Hiszpania to państwa, gdzie udowodniono bezpośrednią obecność członków jednostki 29155 („Szpieczy Putina w Czechach” 2024).

Opisując zaangażowanie Rosji w dywersję polityczną w Europie, nie sposób pominąć tzw. kryzysu katalońskiego z 2017 roku. Na podstawie danych ustalonych przez policję hiszpańską, można stwierdzić, że Rosja najprawdopodobniej brała udział w szkoleniu katalońskich działaczy. Świadczy o tym nie tylko udział zwolenników secesji katalońskiej w zjeździe w Moskwie w 2016 roku – a zatem na rok przed kryzysem – ale dowody i zgromadzone w czasie śledztwa, jak zdeponowany przez Rosję w banku szwajcarskim UBS

¹³ 8 grudnia 2020 podpisana została przez Władimira Putina nowelizacja Kodeksu Wykroczeń Administracyjnych i Kodeksu Karnego FR, jedną z postaci opisywanej zmiany było dodanie art. 280.2 KK, które przewidywało karę od 6 do 10 lat więzienia za podejmowanie działań zmierzających do odłączenia części terytoriów od Federacji Rosyjskiej. Por. Уголовный кодекс Российской Федерации, www.pravo.gov.ru, dostęp 22 stycznia 2025.

czek na 500 mln dolarów dla Katalonii, gdyby oderwała się od Hiszpanii (Kucharczyk 2024).

Inną formą wsparcia Federacji Rosyjskiej dla separatyzmu katalońskiego był udział prokremlowskich mediów (Sputnik oraz Russia Today) w rozpowszechnianiu za pomocą swoich sojuszników w Ameryce Południowej, a szczególnie w Wenezueli, informacji negatywnych o Hiszpanii, a tym samym wspierających działania Katalończyków („Hiszpania: Potwierdziliśmy rosyjską interwencję w kryzys kataloński” 2017).

Niestety, lista podejmowanych przez Rosję działań destabilizujących, a tym samym rekonfigurujących istniejący ład międzynarodowy, nie jest wyczerpana. Dość spektakularne pod względem wykonania, chociaż tragiczne w skutkach były działania tzw. zielonych ludzików, którzy opanowali wschodnie tereny Ukrainy i zajęli Krym w 2014 roku. Na skutek działań podjętych przez uzbrojonych „życzliwych ludzi” (вежливые люди), nieposiadających żadnych wyróżników, które pozwoliłyby na ich identyfikację narodową, skutecznie zrealizowano plany separatystyczne i odłączono od Ukrainy Donieck i Ługańsk, tworząc tam całkowicie podległe Moskwie formy quasi-państwowe: Doniecką Republikę Ludową i Ługańską Republikę Ludową, które ostatecznie 30 września 2022 roku zostały włączone do Federacji Rosyjskiej.

Podsumowanie

Henry Kissinger w swojej książce *Porządek światowy* celnie zauważył: „Każdy porządek międzynarodowy musi prędzej czy później stawić czoło dwóm tendencjom naruszającym jego spójność: albo przedefiniowaniu zasad legitymizacji, albo znaczącej zmianie w równowadze sił” (Kissinger 2017: 342). Pomimo iż książka została opublikowana w 2014 roku, ta uwaga pozostaje aktualna. Wydaje się, że jednym z elementów, który może łączyć wskazane przez Kissingera wyzwania, są zmienne uwarunkowania rzeczywistości, często kreowane przez liderów politycznych poszczególnych państw, wywierające bezpośredni wpływ na kształt obowiązującego ładu międzynarodowego. Niestety, jak widać na przykładzie działań podejmowanych przez Rosję, przyczyn powstawania zmiennych uwarunkowań rzeczywistości nie należy zawsze opierać na logicznych uwarunkowaniach, lecz czasem na działaniach rozumianych z perspektywy jednego państwa, które w imię własnych interesów podejmuje – niestety przy ospałych ruchach pozostałych państw – destrukcję dotychczasowego porządku światowego. Pewnym następstwem takich działań jest nie tylko pogwałcenie idei, jakie legły u jego fundamentów (np. Karty Narodów Zjednoczonych z 1945 roku), ale i zgłaszanie śmielszych stanowisk przez inne państwa, jak np. Węgry do utworzenia autonomicznego

okręgu dla węgierskiej mniejszości narodowej na Zakarpaciu w Ukrainie, (Héjj 2025).

Jakikolwiek interwencjonizm państw trzecich w integralność terytorialną innego państwa jest niedopuszczalny. Na straży tych zasad, wspartych dodatkowo jako wartość konstytucyjna, ma stać zarówno ONZ, jak i powstałe na podstawie art. 52 Karty Narodów Zjednoczonych układy lub organizacje regionalne, powołane dla załatwiania spraw dotyczących utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (art. 52 Karty Narodów Zjednoczonych ONZ 1945). Oczywiście, współcześnie agresorzy starają się ominąć te ograniczenia chociażby poprzez wspieranie działań odśrodkowych, jak wymuszanie tworzenia okręgów czy obwodów autonomicznych oraz popieranie roszczeń separatystycznych. Jeżeli takowych brakuje, to są one inicjowane, wykreowane chociażby poprzez rozdawnictwo paszportów, co miało miejsce w Rosji w 2014 roku, gdy Władimir Putin zaoferował obywatelstwo rosyjskie każdemu, kto urodził się na dawnych ziemiach Rosji i czuje się związany z tym krajem (Chawryło 2014).

Bibliografia

Źródła

- Karta Narodów Zjednoczonych ONZ. Dostęp 3 marca 2025. https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php#.
- Konstytucja Federacji Rosyjskiej z 12 grudnia 1993 roku. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2000.
- Konstytucja Gruzji z 24 sierpnia 1995 roku. Dostęp 12 stycznia 2024. https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Gruzja_pol_010715.pdf.
- Konstytucja Litwy z 12 maja 1938 roku. Dostęp 12 stycznia 2024. <https://istorine-prezidentura.lt/konstitucija-apie-prezidenta/1938-m-lietuvos-konstitucija>.
- Konstytucja Republiki Bułgarii z 12 lipca 1991 roku. Dostęp 20 lutego 2025. <https://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-bulgaria>.
- Konstytucja Republiki Estońskiej z 13 kwietnia 1992 roku. Dostęp 12 stycznia 2024. <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/estonia2011.html>.
- Konstytucja Republiki Finlandii z 11 czerwca 1999 roku. Dostęp 12 stycznia 2024. <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/finlandia2011.html>.
- Konstytucja Republiki Litewskiej z 25 października 1992 roku. Dostęp 12 stycznia 2024. <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/litwa-a.html>.
- Konstytucja Republiki Łotewskiej z 15 lutego 1922 roku. Dostęp 12 stycznia 2024. https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Lotwa_pol_010711.pdf.
- Konstytucja Republiki Macedonii z 17 grudnia 1991 roku. Warszawa: Wydanie Sejmowe 1999.

Konstytucja Rumunii z 21 listopada 1991 roku. Dostęp 21 stycznia 2024. <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rumunia2011.html>.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku. Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.

Уголовный кодекс Российской Федерации. Dostęp 22 stycznia 2025. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

Literatura

Antoszewski Andrzej, Ryszard Herbut (red.). 1999. *Leksykon politologii*. Wrocław: Wydawnictwo Alta 2.

Bankowicz Marek. 2003. *Zlikwidowane państwo. Ze studiów nad polityką Czechosłowacji*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Chawryło Katarzyna. 2014. „Łatwiej o rosyjskie obywatelstwo”. OSW. Dostęp 3 marca 2025. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-04-24/latwiej-o-rosyjskie-obywatelstwo>.

Górecki Wojciech. 2013. *Abchazja*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.

Gryz Jarosław (red.). 2016. *Zarys teorii bezpieczeństwa państwa*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.

Héjj Dominik. 2025. „Węgierska skrajna prawica czyha na Zakarpacie”. Interia. Dostęp 3 marca 2025. <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-wegierska-skrajna-prawica-czyha-na-zakarpacie,nId,7923336>.

„Hiszpania: Potwierdziliśmy rosyjską interwencję w kryzys kataloński”. For-sal, 13 listopada 2017 roku. Dostęp 12 lutego 2025. <https://forsal.pl/artykuly/1084587,hiszpania-potwierdzilismy-rosyjska-interwencje-w-kryzys-katalonski.html>.

Jastrzębski Maciej. 2014. *Kłątwa gruzińskiego tortu*. Gliwice: Helion.

Kissinger Henry. 2017. *Porządek światowy*, Maciej Antosiewicz (przeł.). Warszawa: Wydawnictwo Czarne.

Kłaczyński Robert, Edyta Sadowska. 2013. *Postradzieckie państwa Azji Centralnej. Historia, polityka, gospodarka, społeczeństwo*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Kucharczyk Maciek. 2021. „Jednostka 29155, czyli ludzie Kremla od mokrej roboty. Bomby, otrucia i przewroty na zlecenie”. Gazeta.pl. Dostęp 12 lutego 2025. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,27037818,jednostka-29155-czyli-ludzie-kremla-od-mokrej-roboty-bomby.html>.

Kucharczyk Mateusz. 2024. „Wywołał kryzys w Hiszpanii. Rosja finansowała katalońskiego premiera”. Interia. Dostęp 12 lutego 2025. <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-wywolal-kryzys-w-hiszpanii-rosja-finansowala-katalonskiego-p,nId,7309818>.

Łętowska Ewa, Janusz Łętowski. 1995. *O państwie prawa, administrowaniu i sądach w okresie przekształceń ustrojowych*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.

Makowski Julian. 1925. *Nowe konstytucje*. Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka.

- Marples David R. 2006. *Historia ZSRR. Od rewolucji do rozpadu*, Irena Scharoch (przeł.). Wrocław: Ossolineum.
- Mołdawa Tadeusz. 1999. *Konstytucje polskie 1918–1998*. Warszawa: Elipsa.
- Muszyński Łukasz. 2024. *Państwa nieuznawane w Europie Wschodniej. Naddniestrzańska Republika Mołdawska i Republika Abchazji*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe FNCE.
- Radziwinowicz Wacław. 2016. „Zjazd separatystów w Moskwie”. *Gazeta Wyborcza*. Dostęp 12 lutego 2025. <https://wyborcza.pl/7,75399,20688457,zjazd-separatystow-w-moskwie.html>.
- Safjan Marek, Leszek Bosek. 2016. *Konstytucja RP, t. I. Komentarz. Art. 1–86*. Warszawa: C.H. Beck.
- Skorut Paweł. 2018. *Konstytucyjne cele strategiczne III RP wektorem strategii bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*. W *Współczesne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa*, Janusz Falecki, Rafał Kochańczyk, Piotr Sowizdraniuk (red.), 17–28. Katowice: Szkoła Policji w Katowicach.
- Skorut Paweł. 2020. *Prawnoustrojowe ograniczenia uczestnictwa obywateli w partycypacji politycznej na przykładzie III RP. Wstęp do analizy wybranych aspektów*. W *Partycypacja polityczna*, Maria Marczevska-Rytko, Dorota Maj (red.), 255–273. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Skorut Paweł. 2020. „Protection of the democratic system in the constitutions of European states from the former communist bloc. Introduction to the issue”. *Revista de Stiinte Politice. Revue des Sciences Politiques* 68: 62–76.
- Smaga Józef. 1992. *Narodziny i upadek imperium. ZSRR 1917–1991*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sobczyński Marek. 2006. *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- „Szpieczy Putina w Czechach. Ujawniamy tożsamość agentów 29155 – tajnej jednostki Kremla stojącej za otruciami i zamachami w Europie”. Onet, 30 kwietnia 2024. Dostęp 12 lutego 2025. https://wiadomosci.onet.pl/swiat/ujawniamy-jak-agenci-jednostki-29155-pomagali-putinowi-tuz-za-nasza-granica/gckv5mt?utm_campaign=cb.
- Stark Tadeusz. 1938. *Konstytucja Rumuńska z 20 lutego 1938 r.* Kraków–Warszawa: Księgarnia Powszechna.
- Waldenberg Marek. 2016. *Rozbicie Jugosławii. Jugosłowiańskie lustro polityki międzynarodowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- „«Zjazd separatystów» w Moskwie. Kreml finansuje spotkanie”. Jedyńka Polskie Radio, 15 września 2016. Dostęp 1 marca 2025. <https://jedyńka.polskieradio.pl/artykul/1668716,Zjazd-separatyst%C3%B3w-w-Moskwie-Kreml-finansuje-spotkanie>.

Streszczenie

Autonomia i separatyzm zawsze były postrzegane jako pewnego rodzaju zagrożenie dla trwałości państwa. Dlatego, szczególnie w XX wieku, wiele państw wpisało do swoich konstytucji rygor ochrony swojego terytorium. Ale w XXI wieku autonomia i separatyzm okazały się jednym z narzędzi wpływu tych samych państw, na

przykład Federacji Rosyjskiej na inne tematy. Chodzi o destrukcyjny wpływ nie tylko na wewnętrzną spójność państw, ale także na istniejący porządek międzynarodowy. Współczesna Rosja dąży do odbudowy swoich wpływów politycznych w krajach, które kiedyś były częścią Związku Radzieckiego, więc wykorzystuje każdą okazję, aby to zrobić. Autonomia i separatyzm są jedną z takich form. Interesujące dla Rosji są te kraje, które nie mają silnej tradycji państwowości, takie jak Ukraina czy Gruzja. W obliczu takich państw Rosja stosuje również dywersję, która często wymusza przyjęcie niekorzystnych zmian dla ich stabilności terytorialnej.

Autonomy and Separatism as Threats to the Existential Durability of the State? An Introduction to the Issue on the Example of the Russian Federation's Actions in the 21st Century

Summary

Autonomy and separatism have always been seen as a kind of threat to the sustainability of the state. That's why, particularly in the 20th century, many states wrote the rigor of protecting their territory into their constitution. But in the 21st century, autonomy and separatism have turned out to be one of the tools of influence of some states, for example Russia on other countries. This influence has destructive impact not only on the internal cohesion of states, but also on the existing international order. Modern Russia seeks to rebuild its political influence in the countries that were once part of the Soviet Union, so it uses every opportunity to do so. Autonomy and separatism are one such form. Of interest to Russia are those countries that do not have a strong tradition of statehood, such as Ukraine or Georgia. In the face of such states, Russia also uses subversion, which often forces the adoption of unfavorable changes for its territorial stability.

Słowa kluczowe: autonomia, separatyzm, Federacja Rosyjska, zagrożenie, bezpieczeństwo, państwo

Keywords: autonomous, separatism, Russian Federation, accessibility, security, state

